

Hoe rechts trionfeerde

Op 22 november waaide een rechtse wind door de stembureaus. Met slimme profilering haalden PVV en NSC kiezers weg bij alle andere partijen.

Samuel Vandeputte

Hoe rechts triomfeerde

In de afgelopen vijftig jaar stemde Nederland nooit zo rechts als bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen. Volgens de gangbare definities behoort tweederde van de Kamer nu tot het rechtse kamp.

Vooraf de spectaculaire overwinningen van de PVV van Geert Wilders en NSC van Pieter Omtzigt – alleen de LPF won (in 2002) meer zetels in één verkiezing – spreken tot de verbeelding. Betekent deze uitslag dat Nederland in twee jaar flink rechtser is geworden?

De tweedeling van het politieke spectrum stamt uit de Franse Revolutie. Toen gingen verdedigers van het *ancien régime* rechts van de voorzitter zitten, terwijl de revolutionairen links plaatsna-

men. In Nederland was de politieke scheidslijn tot aan de Tweede Wereldoorlog voornamelijk van levensbeschouwelijke aard. Onder impuls van Abraham Kuypers (ARP) ‘antithese’ golden christelijke partijen als rechts en niet-confessionelen als links. Dit veranderde in de jaren twintig en dertig.

‘Toen werd de confessionele scheidslijn overwoekerd door verschillen tussen rijk en arm,’ zegt emeritus hoogleraar parlementaire geschiedenis Joop van den Berg. Sindsdien is de economische as dominant. Veel politicologen voegen daar een culturele as aan toe, met een tegenstelling tussen conservatief en progressief.

In tegenstelling tot in de verzuiling,

toen de zuil het stemgedrag domineerde, ontbreekt er tegenwoordig zo’n duidelijke scheidslijn. Kiezers moeten zelf bepalen of ze hun stem uitbrengen op basis van confessionele, economische, culturele of (inter)nationalistische motieven.

Dat leidt volgens Joop van den Berg tot verwarring onder kiezers en voor volatiliteit in het politiek bestel. De afgelopen jaren volgden electorale overwinningen van Forum voor Democratie van Thierry Baudet, BBB van Caroline van der Plas en PVV elkaar op. Van den Berg: ‘Mensen moeten elke keer opnieuw hun keuzes maken.’

Uit onderzoek door I&O Research van

Verkenner Ronald Plasterk (PvdA) verwelkomt Geert Wilders (PVV)

PVV en NSC winnen veel

Grootste zetelwinsten

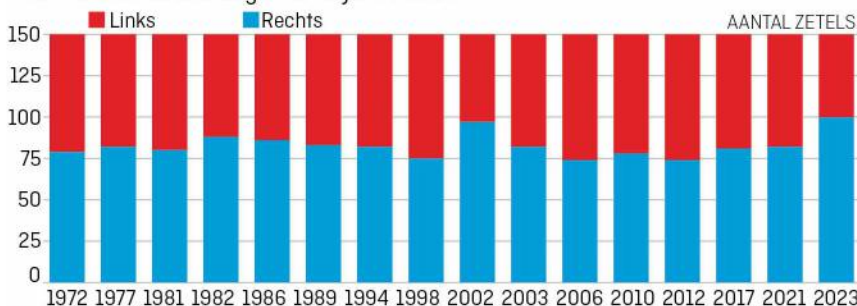
PARTIJ	AANTAL ZETELS
LPF 2002	26
PVV 2023	20
NSC 2023	20
PvdA 2003	19
SP 2006	16

©EW

BRON: EW

Rechts op historische hoogte

Links-rechts verhouding door de jaren heen

'Linkse partijen' BIJ1, ChristenUnie, CPN, D66, DENK, DS70, EVP, GroenLinks, PPR, PSP, PvdA, PvdD, SP, Volt

'Rechtse partijen' AOV, ARP, BBB, Boerenpartij, CD, CDA, CHU, CP, FVD, GPV, JA21, KVP, Leefbaar NL, LPF, NSC, PVV, RKPN, SGP, Unie 55+, VVD, 50Plus

©EW

BRON: EW

3 augustus blijkt dat 26 procent van de Nederlanders zichzelf ziet als links, 34 procent als rechts en 27 procent als midden. Nog weinig kiezers in die laatste groep wisten begin augustus waarop zij zouden stemmen. Slechts 57 procent van het middensegment had een partijvoorkeur, tegenover 73 procent van de linkse en rechtse kiezers.

Asher van der Schelde, onderzoeker bij I&O, zag hoe veel van deze twijfelende stemmers tot begin november neigden naar NSC, de partij van Pieter Omtzigt. 'Dit sloeg om in de laatste twee weken voor de verkiezingen, toen veel twijfelaars hun weg naar de PVV begonnen te vinden – vooral ten koste van NSC.'

Waarop stemmers hun keuzes baseren, hangt voor een groot deel af van wat op dat moment de dominante verkiezingsthema's zijn. Bij de afgelopen Provinciale Statenverkiezingen in maart was de stikstofcrisis het hoofdthema. Daarop kon de BBB zich profileren. Bij de Tweede Kamerverkiezingen profiteerde de PVV van het maatschappelijk debat over migratie. Wat betreft dat thema wordt de partij van Geert Wilders gezien als *issue owner*, de partij die volgens kie-

zers de beste oplossingen of ideeën biedt.

Volgens Asher van der Schelde hadden linkse partijen beter gescoord als sociaal-economische thema's centraal hadden gestaan in de campagne. Zo was het thema woningnood een gemiste kans. Geen enkele partij kon zich onderscheiden met unieke oplossingen. Mede daardoor koppelden kiezers de woningnood aan het thema migratie, waarvan de PVV kon profiteren.

Onderzoek door peilingbureau Ipsos toont aan dat veel linkse stemmers de weg naar de rechtse partijen vonden, vooral stemmers die bij de vorige Tweede Kamerverkie-

'Veel twijfelaars vonden hun weg naar de PVV ten koste van NSC'

zingen van 2021 voor de SP kozen: 16 procent stemde 22 november op de PVV, hetzelfde percentage koos voor NSC.

Van de overige PVV-stemmers kozen velen bij de vorige Kamerverkiezingen voor de VVD (15 procent), Forum voor Democratie (7 procent), JA21 (6 procent) en D66 (4 procent). NSC haalde vooral stemmen weg bij het CDA (25 procent), VVD (17 procent) en D66 (15 procent).

Naast de stroom van linkse stemmers naar rechtse partijen en de electorale verschuivingen binnen het rechtse speelveld, speelt de opkomst een rol. Met 77,7 procent was die maar iets lager dan in 2021, toen 78,7 procent van de stemgerechtigden de weg naar het stemhokje vond. Volgens Van der Schelde lijkt het erop dat vooral de PVV baat had bij stemgerechtigden 'die niet vaak gaan stemmen, en nu wel dachten dat hun stem een verschil kon maken'. Zo wist de PVV de eigen achterban goed te mobiliseren.

Ook strategisch stemmen leidde tot de verrechtsing van de Tweede Kamer. Zo speelde het voor kiezers een grote rol dat de VVD de deur naar een coalitie met Geert Wilders openzette, net zoals de onduidelijkheid van Pieter Omtzigt over zijn premiersambities.

Daarbij zijn de verkiezingen een momentopname. Als de verkiezingen een week eerder of later waren, dan had de uitslag er mogelijk heel anders uitgezien.

Een opvallende overeenkomst tussen de grote verkiezingswinnaars PVV, NSC en BBB: alle drie partijen hebben op economisch vlak een sociaal (lees: links) profiel, terwijl ze op cultureel vlak conservatief (lees: rechts) zijn. Op dat laatste terrein profileren de drie partijen zich nadrukkelijker, waardoor ze als rechts worden gezien. De electorale beloning die dat opleverde, kan niet los worden gezien van een campagne die vooral draaide om culturele thema's – migratie voorop.

Het is onwaarschijnlijk dat Nederland in twee jaar tijd zo'n stuk rechtser is geworden. Aannemelijk is dat het stemgedrag op 22 november meer dan bij eerdere verkiezingen is beïnvloed door culturele motivaties. **EW**

Yeşilgöz, de nederlaag in persoon

Dilan Yeşilgöz kan geen kant meer op. Komt er geen kabinet-Wilders, dan volgen weer verkiezingen en die zijn dodelijk. Gedogen dan maar? Dat leidt tot verdere tweespalt.

Eric Vrijzen in Den Haag

Voordat Dilan Yeşilgöz op 23 september in de Rotterdamse Van Nellefabriek haar speech kon beginnen, golfde het enthousiasme van de VVD'ers door de zaal. Ze was zojuist gepromoveerd tot VVD-lijsttrekker. Met een verlegen glimlachje keek ze rond. 'Wie had dit ooit kunnen denken,' begon ze. 'Dat ik hier zou staan. Met mijn achtergrond!'

Iedereen begreep hoe wonderlijk het is dat een vluchtelingenmeisje uit Turkije het tot minister van Justitie en leider van de dominerende partij kan schoppen. Ze gooide er een grapje tegenaan over haar achtergrond: 'Een Ajacied in Rotterdam!' Bulderend gelach. Opnieuw applaus.

Twee maanden later is van die zelfgenoegzaamheid weinig over. Na dertien jaar Rutte werd VVD-succes een tunnelvisie. De partij verloor tien zetels en zakte naar de derde positie. De aardver-

schuiving heet Geert Wilders (PVV).

In de kranten probeert Yeşilgöz haar zwabberkoers uit te leggen in paginagrote advertenties: 'Beste VVD-kiezer'. De VVD voert campagne ná de verkiezingen. Het is een wanhoopsoffensief. In de laatste Maurice de Hond-peiling stijgt Wilders (PVV) van 37 naar 42 zetels. De VVD verspeelt nog eens eenderde van de aanhang en houdt zestien zetels over.

Wat ook de uitkomst is van de struikelend begonnen kabinetsformatie, het eind van het VVD-drama is nog lang niet in zicht. Indien PVV, VVD, NSC en BBB geen coalitie sluiten, volgen in 2024 verkiezingen: die zijn dodelijk voor de VVD.

Drie weken voor de verkiezingen zei Yeşilgöz in het AD dat Mark Rutte eerder had moeten opstappen als VVD-premier. Dertien jaar was te lang. Zelf zou ze acht jaar aanblijven. Achteraf een pijnlijk staaltje van machtsarrogantie.

Rutte haastte zich haar gelijk te geven. Zoals hij haar ook bijviel toen ze in augustus met de PVV wilde samenwerken. 'Haags gedoe,' zei Yeşilgöz over Ruttés jaren-

'Een Ajacied in Rotterdam,' dat stukje uit Yeşilgöz' VVD-speech was adequaat

Dilan Yeşilgöz tijdens haar
aanvaardingsspeech: 'Wie had dit ooit
kunnen denken? Dat ik hier zou staan'

lange taboe op akkoorden met Wilders.

Het was een logische zet, nadat Rutte vanwege asielaatregelen zijn vierde kabinet had opgeblazen. Zo'n driekwart van de aanhang wil een strenger migratiebeleid. Met PVV-steun dacht ze VVD-beleid door te drukken. Als het niet met D66 en ChristenUnie kon, moest het maar met de PVV. Ze veronderstelde dat de VVD sowieso de grootste partij bleef. Het bleek de cruciale fout in Yeşilgöz' verkiezingscampagne. Sinds zij de PVV niet langer uitsloot, concludeerden massa's VVD-kiezers dat ze net zo goed meteen op Wilders konden stemmen.

Na 7 oktober kwamen de massale pro-Palestina-demonstraties daar nog overheen. Veel burgers kregen een akelig gevoel van de leuzes en het vlagvertoon: wat als migranten het hier voor het zegen krijgen? Wilders speelde erop in. VVD-minister Yeşilgöz (Justitie) zweeg.

In Haagse wandelgangen circuleren al de namen van VVD'ers in kabinet-Wilders

Kort voor en kort na de verkiezingen zwenkte Yeşilgöz alle kanten op met 'Haags gedoe'. Eerst toch niet met de PVV, toen misschien weer wel en uiteindelijk alleen gedogen. Over zo'n gedoogconstructie bestaan nogal wat misverstanden. Vaak wordt gedacht dat de VVD-fractie slechts hoeft in te stemmen met haar welgevallige voorstellen van een PVV-kabinet. Maar het gaat verder.

Er kunnen ook VVD'ers in zo'n kabinet plaatsnemen. In de wandelgangen circuleren al allerlei namen. Zij zitten er dan op persoonlijke titel. Ze hebben geen formele binding met Yeşilgöz en de VVD-fractie. Komt het tot een botsing met de

fractie, dan voelen de ministers zich gesteund door de meerderheid van de VVD-kiezers. Het is een fijn recept voor verdere tweespalt.

Misschien was Yeşilgöz' laatste manoeuvre – zoals verwoord in een brief aan verkenner Ronald Plasterk (PvdA) – niet eens zo'n slecht compromis. De VVD wil in de oppositie schuilen en tegelijkertijd Wilders' migratievoorstellen steunen. In de vurige hoop dat hij volledig vastloopt en de kiezers weer verlangen naar een keurige VVD-premier.

Maar elke boodschap van Yeşilgöz stuit in de VVD op onbegrip. Zij is de verpersoonlijking van de nederlaag. Gedogen? Yeşilgöz wordt nu zelf gedoogd door de fractie. Een Ajacied in Rotterdam, dat stukje uit haar speech was adequaat. Haar positie is even lastig als die van een supporter in een verkeerde stad. **EW**

EW

Blijf op de hoogte met **EW**

EW is met afstand het grootste opinieplatform van Nederland en schept orde in de informatie-chaos: nuchter, onafhankelijk en met een brede kijk op de actualiteit. Bekende columnisten en opiniemakers duiden voor u de situatie in de wereld en de invloed daarvan op uw eigen leven. Neem nu een abonnement met **ruim 50% korting** en blijf op de hoogte van de actuele politieke ontwikkelingen.

8
NUMMERS
VOOR MAAR
€ 25

Elke week de nieuwste editie in uw brievenbus en digitaal via onze website én de app. Dit abonnement stopt automatisch.

Scan de **QR code** of ga naar **ewmagazine.nl/formatie**

EW *Eerst de feiten.*

